

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії та екології
Кафедра географії та екології

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ НА
УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЯК ПРОТИДІЯ
ДЕЗІНФОРМАЦІЇ І ФЕЙКАМ У ЧАСИ ВІЙНИ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу 05-214М групи
Спеціальності 014 Середня освіта
Спеціалізації 014.07 Географія
Освітньо-професійної програми
«Середня освіта (Географія)»
Уласенко Вікторія Вячеславівна

Керівник д.геогр.н., проф. Мальчикова Д.С.
Рецензент докторка філософії (Географія),
учитель другої категорії, Одеський ліцей 6,
Одеської міської ради Лозова Л.В.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ І ДЕЗІНФОРМАЦІЇ.....	5
1.1. Поняття про медіаграмотність, дезінформацію та фейки: сутність, види, причини та наслідки поширення у сучасному інформаційному просторі.....	5
1.2. Війна і медіа: виклики в умовах інформаційної війни.....	10
1.3. Роль освіти у формування критичного мислення та медіаграмотності.....	14
РОЗДІЛ 2. МЕДІАГРАМОТНІСТЬ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ.....	20
2.1. Географія як навчальний предмет для розвитку критичного мислення.....	20
2.2. Вплив уроків географії на здатність учнів розпізнавати фейки.....	23
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ.....	30
3.1. Медіаграмотність на уроках географії: методи і підходи.....	30
3.2. Використання реальних прикладів фейків і дезінформації у навчальному процесі.....	34
ВИСНОВКИ.....	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41
ДОДАТКИ.....	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. Тема роботи є актуальною, адже медіаграмотність є важливим аспектом життя, що допомагає свідомо ставитися до інформації, яка потрапляє в наше поле зору. В сучасному світі на нас значно впливає інформація, яку ми сприймаємо, вона може впливати на наш світогляд та громадську думку. Оскільки багато громадян не завжди розпізнають правдиву інформацію від фейків. Особливо вразливою верствою населення є діти, які несвідомо сприймають інформацію та піддаються дезінформації та фейкам. Тому важливо акцентувати увагу на медіаграмотність в навчальному процесі. Географія є саме тим предметом який дозволяє реалізувати впровадження медіаграмотності та протистояти фейкам та дезінформації, які особливо розповсюдженні в часи інформаційної війни. Розвиток критичного мислення є невід’ємною складовою протидії з фейками та допомагає виховувати свідоме населення.

Дослідження відповідає актуальним напрямкам наукових програм Міністерства освіти і науки України, спрямованих на модернізацію освітнього процесу та формування ключових компетентностей в учнів, зокрема медіаграмотності. Тема також відповідає державній програмі боротьби з дезінформацією та інформаційними загрозами, розробленій у зв’язку з актуальними викликами в умовах інформаційної війни.

Метою дослідження є вивчення способів та методів формування медіаграмотності в шкільному курсі географії як ефективного засобу протидії дезінформації та фейкам, які є особливо поширеними в часи інформаційної війни.

Для реалізації мети було поставлено наступні **завдання**:

1. Визначити фейки і дезінформацію в умовах інформаційної війни.
2. Проаналізувати можливості медіаграмотності на уроках географії як засобу протидії дезінформації.

3. Дослідити методичні аспекти формування медіаграмотності на уроках географії.
4. Сформувати методи і підходи для реалізації медіаграмотності в шкільному курсі географії.

Об’єктом дослідження є процес формування медіаграмотності як протидії дезінформації та фейкам на уроках географії.

Предметом дослідження є методи та засоби, що використовуються в шкільному курсі географії для формування медіаграмотності задля протидії дезінформації та фейкам.

Методи дослідження: для реалізації поставлених завдань використовувались такі методи наукового дослідження:

Теоретичні — теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури.

Емпіричні — аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження були апробовані під час написання наукової статті на тему “Методи і підходи формування медіаграмотності в шкільному курсі географії”.

Публікації. Основні положення та результати дослідження знайшли своє відображення в науковій статті, опублікованій у електронному альманаху “Магістерські студії”. Наукова публікація охоплює тематику формування медіаграмотності в навчальних закладах, методичні рекомендації для розвитку медіаграмотності на уроках географії та приклади практичного застосування матеріалів.

Структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ І ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

1.1. Поняття про медіаграмотність, дезінформацію та фейки: сутність, види, причини та наслідки поширення у сучасному інформаційному просторі

У сучасному світі значну роль відіграють засоби масової інформації та соціальні мережі формуючи суспільну думку та розповсюджуючи велику кількість інформації, але в цьому інформаційному середовищі може бути приховано чимало неправдивої інформації — дезінформації та фейків, задля маніпулювання в різних сферах життя. Щоб запобігти шкідливому впливу дезінформації на наше життя потрібно свідомо обирати джерела інформації та критично мислити.

Важливу роль у становленні та розвитку медіаосвіти відіграло ЮНЕСКО. Вважається, що вперше термін «медіаосвіта» був вжитий у 1973 р. на спільному засіданні сектору інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно та телебачення. [13].

Для розпізнавання всіх видів понять розглянемо основні, що висвітлюють тему медіаграмотності.

Медіа — вебсайти або інші джерела інформації, що передають, зберігають та відтворюють інформацію, що впливає на громадську думку.

Медіаграмотність — уміння аналізувати, оцінювати, створювати інформаційні повідомлення у різноманітних контекстах та відповідально їх поширювати [39, с. 34].

Медіаграмотність — це основа протидії інформаційно-психологічному впливу, засіб формування у молоді критичного мислення і інформаційної стійкості. [24, с. 58].

Медіаосвіта — це галузь освіти, яка зосереджується на навчанні людей з різних вікових груп про різні аспекти медіа та їх вплив на суспільство. [26]

Інформаційне суспільство - це соціокультурне явище, що характеризується широким використанням та впливом інформаційних та комунікативних технологій (ІКТ). Це явище відображає фундаментальні зміни в тому, як люди обробляють та передають інформацію. [33, с.11]

Фактчекінг - процедура перевірки тексту на достовірність інформації, що повідомляється. [1, с.13]

Медіаграмотність загалом описує медіаосвітні навички та їх особливості впливу та сприймання суспільством. Ці навички охоплюють широкий спектр характеристик свідомої особистості такі як стійкість до фейків та дезінформації, що реалізується за рахунок критичного мислення та здатності виявляти маніпуляції в інформаційному середовищі, а також підбір надійних та достовірних джерел інформації. Медіаграмотність є невід’ємною частиною життя сучасної людини, адже вона дозволяє не піддаватися на провокації та маніпулювання зі сторони засобів масової інформації, а також формувати правдиву суспільну та громадянську позицію та приймати логічні рішення на основі правдивої інформації.

Вітчизняний дослідник В. Ф. Іванов у праці “Медіаосвіта та медіаграмотність” (2012) зазначає, що результатом медіаосвіти має бути підвищення рівня медіакомпетенцій або її ще називають медіаграмотністю, яка полягає в сукупності мотивів, знань, умінь і можливостей, що сприяють добиранню, використанню, критичному аналізу, оцінюванню, створюванню та передаванню медіатекстів різних

форм, жанрів, а також аналізові складних процесів функціонування медіа в суспільстві. [12]

Також медіаграмотність корисна може бути для правильного поширення власних думок та реалізації нових ідей, публікацій та проєктів. Це включає в себе дотримання етики створення та поширення інформації, несення відповідальності за поширений контент та використання засобів сучасних технологій для безпечної комунікації. Ще важливим є методи просування власного контенту та розуміння роботи алгоритмів соціальних мереж, адже коли ми зацікавлені певною темою, то алгоритми нам будуть пропонувати подібний контент.

Україна активно розвиває медіаграмотність серед населення. До повномасштабного російського вторгнення, основна увага держави була спрямована на просвітницьку та навчальну діяльність з медіаграмотності. В умовах нових геополітичних реалій, необхідною умовою постав захист громадян від інформаційних атак, пропаганди агресора, а тому медіаграмотність стала центральним елементом та формою захисту української нації. [18, с.28]

Одним із важливих вмінь в контексті медіаграмотності є розпізнавання дезінформації та протидія фейкам, це нам допоможе бути обізнаним користувачем мережі інтернет. Тому проведемо аналіз цих понять.

Дезінформація - публічне поширення неправдивої інформації, що не була перевірена або в результаті перевірки виявилася неправдивою та має або може мати негативні наслідки для реалізації конституційних прав громадян та/або загрожувати національній безпеці. [10]

Дезінформація може бути представлена у різних виглядах, залежно від способів розповсюдження та мети, наприклад, це можуть бути фальшиві новини, які мають мету ввести в оману. Також це можуть бути

чутки, перекручування фактів або їх частини, дезінформація через маніпулювання даними - що полягає в їх спотворенні, конспірологічні теорії, які не мають логіки та фактів, вибіркове подання інформації та інші.

Таким чином, дезінформація може нести серйозні наслідки для суспільства, адже спроможна впливати на політичні рішення та соціальну стабільність. Тому важливо знати різновиди дезінформації та вчасно її розпізнавати та протидіяти їй.

Термін “фейк” (англ. fake - підробка) має багато значень. Зокрема, фейком вважають інформаційну містифікацію або навмисне поширення дезінформації в соціальних медіа і традиційних ЗМІ. [38]

Існує кілька видів фейків, ті які мають більш вузьке поширення та впливають на конкретних персон або на якусь певну сферу, тобто вони мають локальний характер. Фейки з більш широким охопленням створені для враження великих сфер життя, вони впливають на громадську думку, світогляд. Прикладом можуть слугувати фейки, які пов’язані з політичною сферою, економічною та іншими.

Феномен фейкових новин базується на теоретичних засадах, пов’язаних з медіа, комунікацією та психологією мас. Сучасні дослідження фейкових новин виходять з принципів медіаграмотності, маніпуляції та інформаційної війни. [15, с.366]

Фейки можуть поширені у вигляді правдивої інформації, вони можуть мати яскраві заголовки та сенсаційний характер, привертаючи увагу та викликаючи емоції. Психологічно маніпулюючи вони мають високу вірогідність, сприймання суспільством як правдиву інформацію, також цьому сприяє швидке поширення інформації в засобах масової інформації.

Пандемія коронавірусу показала, що ціною споживання фейкових новин може бути і здоров'я, і в окремих випадках життя людей, які довіряються неперевереним порадам з лікування або ведуться на конспірологічні теорії, які стверджують, що COVID-19 не існує. Коронавірус став однією з найбільш популярних тем для поширення фейкової і маніпулятивної інформації через соціальні мережі у всіх країнах світу. [7]

Отже, фейки мають значний вплив як на певну особу, так і на цілу сферу життя, чим є особливо небезпечними впливаючи негативно на велику кількість людей та маніпулюючи ними для власних потреб.

Нижче представлена таблиця, де представлені поняття про медіаграмотність, дезінформацію та фейки: сутність, види.

Таблиця 1.1

Поняття про медіаграмотність, дезінформацію та фейки

Поняття	Сутність	Види
Медіаграмотність	Комплекс знань і навичок, що дозволяє критично оцінювати, аналізувати та використовувати інформаційні ресурси.	- Аналітична грамотність (оцінка джерел інформації). - Цифрова грамотність (використання цифрових медіа).
Дезінформація	Навмисне поширення неправдивої або викривленої інформації з метою маніпулювання або введення в оману.	- Політична дезінформація (вплив на громадську думку, вибори). - Соціальна дезінформація (створення соціальної напруги).
Фейки	Неправдива інформація, вигадані новини чи події, створені для дезінформації або маніпулювання.	- Фейкові новини. - Фальшиві зображення або відео. - Фейкові цитати чи дані.

Медіаграмотність, дезінформація та фейки є частиною сучасного життя. Медіаграмотність є інструментом для регулювання поширення дезінформації та фейків, адже критично мислячи неможливо потрапити в оману та повестись на провокацію. Критичне мислення є невід'ємною частиною сучасного інформаційного простору. Воно необхідне при

наявності багатьох джерел інформації та її швидкій розповсюдженості. За відсутності навичок критичного мислення суспільство стає вразливим до дезінформації та фейків, дозволяючи фейкам впливати на їх життя. На даний момент існує чимало рейтингів перевірених джерел інформації та різних курсів, вебінарів, лекцій про медіаграмотність та її ефективність, що допомогли та полегшили б процес розпізнавання та протидії фейкам та дезінформації.

Загалом, проблема поширення дезінформації та фейків в інформаційному просторі є серйозним викликом для людства. Цьому можна запобігти лише тільки через свідоме споживання інформації та протистоянню, перешкоджанню, запобіганню, поширення та потрапляння фейків в наше інформаційне середовище.

1.2. Війна і медіа: виклики в умовах інформаційної війни

Війна це завжди складне політичне, економічне та соціальне явище. Вона завжди супроводжувалася інформаційними кампаніями, але сучасна інформаційна війна відрізняється своєю масштабністю, швидкістю та використанням новітніх технологій. У цей період медіа стають не лише засобом поширення інформації, але й важливим інструментом для досягнення військових цілей. З одного боку, медіа мають можливість інформувати суспільство про події, які відбуваються на фронті, але з іншого – вони часто стають жертвами маніпуляцій і дезінформації.

Мета інформаційної війни полягає в ослабленні моральних і матеріальних ресурсів супротивника або конкурента, водночас зміцнюючи власні. Цей процес включає проведення заходів пропагандистського впливу на свідомість людей в ідеологічній та емоційній сферах. Інформаційна війна є невід'ємною частиною ідеологічної боротьби. [14, с. 183]

Розглянемо поняття “інформаційна війна”, Данильян О. Г. у своєму дослідженні “Інформаційна війна у медіапросторі сучасного суспільства” трактує це як цілеспрямований вплив на суспільну свідомість противника для досягнення інформаційної переваги, політичних чи військових цілей (у разі інформаційної війни між окремими державами) шляхом заподіяння шкоди інформації та інформаційним системам супротивника. [9]

Медійна війна, інколи відома як гібридна війна, стала важливою складовою сучасної геополітичної боротьби. Ця форма конфлікту включає в себе використання інформаційних ресурсів для досягнення політичних, економічних та військових цілей. Україна, яка зіткнулася із російською агресією, стала особливою жертвою медійної війни, і це створює значні виклики для українських ЗМІ. [20]

В таких складних умовах перед медіа постають серйозні виклики, розглянемо їх.

Головною проблемою для медіа в умовах війни є велика кількість дезінформації, фейків та пропаганди що негативно впливає на суспільство.

Отже, ЗМІ мають поширювати лише правдиву інформацію. Ненадійні джерела інформації можуть призвести до поширення неточної та маніпулятивної інформації, що може зашкодити аудиторії і, відповідно, репутації ЗМІ. [7, с 23]

Тому перевірка достовірності інформації є важливою задачею журналістів.

Під впливом російської пропаганди українські медіа пережили значущі трансформації, що призвело до різного роду наслідків, як позитивних так і негативних (скасування або перезапуск медіа, зміна редакційної політики). [4]

Поширення дезінформації навколо російського вторгнення в Україну відображає ширші виклики, пов'язані зі зміною способів виробництва і поширення інформації. [11]

Деструктивна пропаганда, поширення дезінформації як ззовні, так і всередині України застосовуються державою-агресором з метою підризу стійкості суспільства та інформаційної дестабілізації держави. Водночас ефективна система реагування на такі виклики в Україні досі не створена, не забезпечено функціонування розвиненої національної інформаційної інфраструктури, що обмежує можливість належним чином протидіяти інформаційній агресії з метою захисту національної безпеки та реалізації національних інтересів України. [35]

Крім того, в умовах війни медіа стикаються з питаннями етики. Журналісти повинні знаходити баланс між правом суспільства на інформацію та необхідністю захисту безпеки. Відкриття певних даних може зашкодити військовим операціям, тому медіа повинні бути свідомими своїх зобов'язань. Це також стосується висвітлення страждань мирних жителів, де важливо уникати експлуатації людських трагедій заради сенсаційності.

Війна також змушує медіа адаптуватися до нових умов. Зростає потреба у спеціалізованих журналістах, які можуть адекватно оцінювати ситуацію, аналізувати інформацію та правильно її подавати. Журналісти, що працюють в зонах конфлікту, повинні мати не лише професійні навички, але й психологічну стійкість, адже вони піддаються ризику не лише фізично, але й морально.

Вивчення маніпуляцій у медіа має вирішальне значення для розвитку критичного мислення, захисту демократичних процесів, просування етичної журналістики, розуміння людської поведінки та зміцнення цифрового громадянства. Це дає змогу окремим громадянам і суспільству загалом орієнтуватися в складному медіаландшафті та протидіяти негативним наслідкам маніпулятивних впливів. [6]

Також перед медіа постають ще такі виклики технічні проблеми, які можуть бути спричинені відсутності електроенергії, що також є актуальним в наш час.

Таким чином, війна створює безліч викликів для медіа, які повинні діяти в умовах невизначеності та тиску. Це вимагає від журналістів нових підходів до збору, перевірки та подання інформації, а також усвідомлення їхньої відповідальності перед суспільством. У часи конфлікту роль медіа стає ще більш важливою, оскільки вони можуть впливати на думки, емоції та рішення громадян, формуючи таким чином суспільну свідомість у період, коли правдивість інформації є критично важливою.

Крім того, важливим є розвиток відповідних інститутів, які займуться перевіркою фактів. Такі організації можуть бути створені на основі журналістських спільнот або незалежних фондів, що спеціалізуються на аналізі медіа-контенту. Вони зможуть перевіряти інформацію, поширювану в медіа і соціальних мережах, що підвищить рівень довіри до новин. Прозорість у роботі цих організацій і їхній доступ до публічних даних сприятиме формуванню позитивного іміджу та збільшенню їхньої ваги в суспільстві.

Важливо також залучити медіа до відповідальності за поширення неправдивої інформації. Запровадження етичних стандартів та саморегуляції в журналістиці допоможе підвищити якість інформаційних матеріалів. Журналісти повинні дотримуватися принципів об'єктивності та правдивості, а медіа-компанії можуть впроваджувати внутрішні механізми контролю якості контенту, що публікується. Слід зазначити, що державні органи також можуть відігравати важливу роль у подоланні викликів інформаційної війни. Вони повинні активно працювати над створенням прозорих каналів комунікації з населенням, інформуючи про актуальні події та заходи, які вживаються для забезпечення безпеки. Така відкритість допоможе зменшити паніку та підвищити довіру до держави.

Крім того, важливо використовувати новітні технології для боротьби з дезінформацією. Розробка програмних рішень, які здатні виявляти фейки, аналізувати їхній контент і вказувати на джерела дезінформації, може значно полегшити цю боротьбу. Використання штучного інтелекту та алгоритмів машинного навчання може допомогти виявляти патерни дезінформації та швидше реагувати на загрози.

Наостанок, для успішного подолання викликів в умовах інформаційної війни необхідно об'єднати зусилля всіх зацікавлених сторін – держави, медіа, громадських організацій та суспільства в цілому. Лише спільними зусиллями можна створити середовище, в якому дезінформація не матиме місця, а об'єктивна та правдива інформація стане основою суспільної свідомості.

1.3. Роль освіти у формуванні критичного мислення та медіаграмотності

Враховуючи сучасну інформаційну цивілізацію та призначення ЗМІ в організації інформаційного середовища, видається доцільним аналіз медіаграмотності як окремої, самостійної компетенції, що входить до структури професійної компетентності педагога сучасних закладів освіти і позначається як основна компетенція в системі “основні - базові - спеціальні” компетенції. [29]

Освіта відіграє ключову роль у формуванні критичного мислення у молодого покоління. Вона не лише забезпечує учнів знаннями, а й навчає їх аналізувати, оцінювати та інтерпретувати інформацію. Завдяки навчанню критичного мислення учні здатні розрізняти факти та думки, що є необхідним у сучасному інформаційному просторі, де панують дезінформація та маніпуляції. Освіта формує у молоді здатність ставити

запитання, що стимулює їх до глибшого розуміння предметів навчання та навколишнього світу.

Медіаграмотність є однією з ключових компетентностей сучасної людини. Здатність критично аналізувати медіа-джерела, розрізняти правдиву інформацію від маніпулятивної та фейкової, правильно оцінювати факти і джерела є вкрай важливою в умовах глобальної інформаційної насиченості. Сьогодні шкільна освіта покликана не лише надавати знання з конкретних дисциплін, а й формувати у молоді навички критичного мислення та медіаграмотності. [36]

Критичне мислення також підтримується інтерактивними методами навчання, такими як дискусії, групові проекти та проблемно-орієнтоване навчання. Ці методи дозволяють учням брати активну участь у навчальному процесі, розвиваючи їх здатність до аналізу, аргументації та роботи в команді. Використання реальних кейсів та прикладів з життя допомагає студентам зрозуміти, як критичне мислення може бути застосоване у практичних ситуаціях, що, в свою чергу, підвищує їхню мотивацію до навчання.

Одним з ключових аспектів формування медіаграмотності є розвиток критичного мислення та аналітичних навичок. Цифрова культура може стати ефективним інструментом для розвитку цих навичок. Наприклад, вміння швидко та ефективно шукати необхідну інформацію, аналізувати та порівнювати різні джерела може стати важливою складовою медіаграмотності. [2]

Освітні заклади повинні забезпечити сприятливе середовище для розвитку критичного мислення, заохочуючи учнів до самостійної роботи та дослідження. Це може включати надання доступу до різноманітних джерел інформації, в тому числі наукових, аналітичних та медіа. Учні повинні вміти не лише споживати інформацію, але й критично оцінювати

її якість і достовірність. Цей процес навчання формує у них відповідальність за власні думки та рішення, що є важливим аспектом розвитку свідомого громадянина.

Європейська комісія підкреслює, що медіаграмотність – одна з сучасних ключових життєвих навичок і наголошує на надзвичайно важливій ролі держав-членів та медіаіндустрії у підвищенні рівня медіаграмотності в суспільстві, де, зокрема, шкільна освіта – один з базових інструментів в Україні. [37]

Крім того, роль вчителя в розвитку критичного мислення є незаперечною. Вчителі повинні стати прикладом для учнів, демонструючи відкритість до обговорення різних точок зору та заохочуючи учнів до вираження власних думок. Створення атмосфери довіри та підтримки, де учні можуть вільно обговорювати свої ідеї та сумніви, є важливим аспектом навчального процесу. Це допомагає учням відчувати себе впевненими у своїх знаннях і розвивати здатність до конструктивної критики.

Зрештою, освіта не лише забезпечує знання, а й формує навички, які є критично важливими для успішного функціонування в сучасному світі. Розвиток критичного мислення через освіту створює підґрунтя для особистісного зростання, активного громадянства та здатності адаптуватися до швидко змінюючогося інформаційного середовища. Таким чином, роль освіти у формуванні критичного мислення не можна недооцінювати, адже вона визначає майбутнє суспільства та його здатність долати виклики сучасності.

У процесі критичного мислення застосовують такі дослідницькі навички:

– визначати (демонструвати або доводити існування об'єкта, розпізнавати його);

- спостерігати (помічати ознаки й властивості об'єкта);
- описувати (з'ясовувати, як виглядає об'єкт);
- асоціювати (встановлювати зв'язок між об'єктами і зіставляти їх за їхньою взаємодією);
- порівнювати (визначати подібності й відмінності між об'єктами, оцінювати об'єкти);
- прогнозувати (робити припущення щодо майбутнього);
- узагальнювати (підсумовувати, робити висновки на базі існуючих відомостей);
- застосовувати (використовувати критичне мислення з практичною користю). [5]

Сьогодні, в умовах цифрової революції, кожен із нас стикається з рядом викликів і можливостей, які надає цифрова культура. Це поняття охоплює знання, навички та практики, пов'язані з використанням інформаційних технологій та інтернету.

Медіаграмотність, у свою чергу, визначається як здатність розуміти, аналізувати та критично оцінювати інформацію, яка надходить через різні медіа. Для майбутніх педагогів цифрова культура є критично важливою, оскільки сприяє формуванню критичного мислення та навичок розв'язання проблем.

На думку експертів Національної академії педагогічних наук України, ключовими напрямками розвитку медіаосвіти в Україні є:

1. Розробка системи шкільної медіаосвіти, що передбачає створення психологічно обґрунтованих навчальних програм для інтегрованого навчання.
2. Підтримка інтеграції медіаосвітніх елементів навчальні програми різних предметів.

3. Створення факультативних медіаосвітніх програм для підлітків.
4. Впровадження курсу медіакультури, який враховує профільне навчання, активізацію гурткової роботи та інші позакласні активності, такі як фото-, відео- і анімаційні студії.
5. Розробка стандартів підготовки медіапедагогів і медіапсихологів, а також спеціалізованих курсів для фахівців у цій галузі.
6. Посилення співпраці між вищими навчальними закладами, що навчають фахівців медіавиробництва, та академіями наук для проведення міждисциплінарних досліджень.
7. Організація різних форм позашкільної освіти з участю громадських організацій та медіавиробників, зокрема для дошкільнят і молоді, з метою розвитку медіакультури.
8. Створення діалогу для покращення медіаосвітньої діяльності в медіа, підвищення кваліфікації працівників медіа для покращення якості програм для молоді.

В Україні вже є певні теоретичні напрацювання у галузі медіаосвіти. Проте більшість наукових досліджень зосереджені на використанні медіаобладнання та інтеграції медіа в навчальний процес, а не на формуванні критичного мислення та автономності особистості від медіа, як це практикується у багатьох західних країнах [27, С. 106-107].

Сучасний світ характеризується зростанням використання цифрових технологій і розвитком інформаційного суспільства, що зобов'язує педагогів бути готовими до впровадження цифрових інструментів у навчальний процес. Це передбачає вміння аналізувати та оцінювати інформацію з різних джерел, а також володіння навичками

роботи з комп'ютерами, мобільними пристроями, програмним забезпеченням, соціальними мережами та електронною поштою.

Цифрова культура також охоплює знання про цифрову етику, захист персональних даних та інформаційну безпеку. Володіння цими знаннями допоможе майбутнім педагогам стати більш ефективними в роботі зі студентами та забезпечити їх навчання в інформаційному середовищі.

Цифрові інструменти можна використовувати для створення навчальних матеріалів, організації віртуальних екскурсій, взаємодії з учнями та батьками, проведення онлайн-консультацій та інших активностей.

Освіта відіграє ключову роль у формуванні критичного мислення та медіаграмотності. Включення відповідних тем до навчальних програм забезпечує учнів знаннями та навичками, необхідними для успішної навігації в інформаційному просторі. Під час навчання важливо розвивати навички аналізу інформації, формувати здатність ставити запитання та перевіряти факти. Таким чином, освіта не лише сприяє протидії дезінформації, але й виховує свідомих громадян, здатних обґрунтовано реагувати на виклики сучасності.

РОЗДІЛ 2. МЕДІАГРАМОТНІСТЬ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЯК ЗАСІБ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

2.1. Географія як навчальний предмет для розвитку критичного мислення

Зміни в сучасному освітньому середовищі відображають світові тенденції, що підкреслюють необхідність інтеграції технології критичного мислення у навчальний процес. Критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, а також навички емоційного управління і прийняття рішень є важливими компетенціями Нової української школи. Навчання, яке акцентує увагу на розвитку критичного мислення, сприяє самореалізації учнів і позитивно впливає на майбутнє держави.

Прищеплення дітям і підліткам здатності розрізняти факти і судження дозволяє реалізувати основні цілі медіаграмотності - здатність до аналізу і декодування прихованих змістів інформації у різних контекстах, а також створювати власні медіатексти різного характеру. [32]

Шкільна географія – базовий світоглядний навчальний предмет у сучасному закладі освіти. Набуття учнями географічних компетенцій дозволяє їм зорієнтуватись у складних глобалізаційних процесах, ефективно взаємодіяти із сучасним інформаційним світом, усвідомлювати власну відповідальність за стан навколишнього середовища. Географія – той предмет, зміст якого постійно оновлюється, що потребує ефективної взаємодії із сучасною системою медіа, а критичне сприйняття медіа має стати нормою для учня. Методика, обрана вчителем, має забезпечити перехід від навчання за допомогою медіа до вивчення і створення медіа. Необхідний складник успішного навчання географії – освоєння картографічної грамотності. Недостатньо ґрунтовне географічне підготування часто приводить до неправильної інтерпретації

картографічного твору, що може стати не тільки джерелом дезінформації, а й маніпулювання свідомістю громадян. [37]

Зокрема, впровадження критичного мислення у вивчення географії є особливо важливим, оскільки цей предмет надає учням можливість комплексно аналізувати та прогнозувати природні і соціально-політичні явища на різних рівнях. Мета географічної освіти передбачає всебічний розвиток учнів, формування ключових компетенцій, необхідних у їхньому дорослому житті, а також розвиток критичного і творчого мислення.

Крім того, критичне мислення повинне спрямовуватися не тільки на мислення когось іншого, а і на мислення самого критика, само на себе. Інакше матимемо слабе, а не сильне критичне мислення. Однак тільки останнє веде до самовдосконалення і в цьому сенсі є справді плідним. (Тягло О. Чи потрібне критичне мислення українській школі с.61) [34]

Тему формування критичного мислення на уроках географії розкрили у своїх дослідженнях: С. В. Маркітан[21], В. Д. Попов[28], А. М. Король[17], Т. Павловська [25].

Після вивчення наукової літератури та врахування досвіду педагогів, можна виокремити кілька ефективних методик, які доцільно використовувати на уроках географії.

1. Методика «Групування» або «Асоціативний кущ»: Ця методика сприяє систематизації знань та розвитку творчого мислення учнів. Вчитель обирає ключове поняття, записує його на дошці, після чого учні висловлюють свої асоціації та ідеї, які пов'язані з цим поняттям. В результаті отримується «асоціативний кущ», що демонструє думки учнів щодо теми. Цей метод є особливо корисним на початку і в кінці вивчення розділу, адже він допомагає учням проаналізувати свої знання.

2. Методика «Дискусія»: Цей популярний метод активізує учнів у навчальному процесі. Під час уроку вчитель може організувати дебати, що дозволяє кожному учню висловити свою точку зору, аналізувати

ситуацію і підбирати аргументи. Дискусія починається з постановки проблемного питання, після чого учні діляться на групи «за» та «проти» і працюють над формулюванням аргументів. Завершенням процесу є презентація думок кожної групи.

3. Методика «Кубування»: Ця ігрова методика дозволяє комплексно досліджувати теми і проблеми. Вона часто реалізується з використанням куба Блума, на гранях якого розміщують різноманітні запитання, такі як «опишіть», «порівняйте», «знайдіть відмінність», що стимулює учнів до активного обговорення теми. Наприклад, при вивченні стихійних явищ в Африці учні можуть відповідати на питання про характер явищ, їхній вплив на природу та можливі рішення проблеми. Цей підхід активізує мислення і допомагає учням знайти власні відповіді на поставлені питання [17, С. 103-104].

Формування критичного мислення є поступовим процесом, що вимагає зусиль як учителів, так і учнів. Важливо, щоб педагог створював умови для самостійного мислення учнів і вирішення складних завдань. Впровадження технології критичного мислення в навчальний процес передбачає структуру уроку, що складається з трьох основних частин: виклик (вступна частина), осмислення (основна частина) та рефлексія (підсумкова частина), кожна з яких відповідає етапам навчання: сприйняття, осмислення та застосування [28, С. 103-105].

Курс географії України, що є окремим навчальним предметом, виступає основою для навчання і виховання, спрямованого на забезпечення безпеки громадянина та держави. Для реалізації цієї мети важливо своєчасно оновлювати наукову інформацію про країну, відповідно структурувати зміст навчання на уроках географії та обирати ефективні методи навчання. Важливим завданням сучасної освіти є формування творчої особистості, здатної до успішної реалізації в житті. Креативність, що має велике значення в житті сучасної людини, виходить за межі мистецької діяльності. Вона полягає в умінні сприймати людей,

об'єкти та ситуації під новим кутом і проявляти активний інтерес до нового. Згідно з концепцією НУШ, учень, який закінчує школу, повинен мати навички творчого мислення [3, С. 36-38].

Географія як навчальна дисципліна має значний потенціал для розвитку критичного мислення учнів. Вона допомагає формувати глибоке розуміння просторових відносин між різними об'єктами та явищами на Землі, що вимагає від учнів аналітичного підходу до інформації. Вивчаючи карти, діаграми, статистичні дані, учні розвивають навички інтерпретації та оцінки інформації, що є ключовими елементами критичного мислення. Вони вчаться аналізувати географічні процеси, визначати взаємозв'язки між природними та соціальними факторами, а також робити обґрунтовані висновки.

Крім того, географія дозволяє учням розуміти глобальні виклики, такі як зміни клімату, урбанізація, економічна нерівність і міграційні процеси. Це спонукає до критичної оцінки різних точок зору на світові проблеми, а також до пошуку відповідей на складні запитання. Учні вчаться прогнозувати наслідки певних дій або природних явищ, аналізуючи їхній вплив на різні аспекти суспільства. Нижче в додатку А представлені ключові елементи схеми основних характеристик географії як навчального предмету для розвитку критичного мислення.

Важливою складовою географії є також розвиток дослідницьких навичок. Учні працюють з різноманітними джерелами інформації, включаючи наукові статті, карти, статистичні дані та медіаресурси, що сприяє формуванню навички критичного аналізу інформації. Вони повинні вміти визначати достовірність джерел, аналізувати точність даних і робити власні висновки на основі фактів.

2.2. Вплив уроків географії на здатність учнів розпізнавати фейки

Уроки географії мають значний вплив на розвиток у учнів здатності розпізнавати фейки, оскільки цей предмет передбачає роботу з великою кількістю різноманітної інформації, що потребує критичного аналізу. Вивчаючи географічні явища та процеси, учні часто стикаються з необхідністю оцінювати достовірність даних із різних джерел, включаючи наукові статті, статистику, карти та медіа-ресурси. Така робота сприяє формуванню навички перевірки фактів, аналізу точності та повноти інформації, що є основою для розпізнавання неправдивих новин і фейків.

Географія вчить учнів звертати увагу на деталі та контекст, що допомагає їм краще орієнтуватися в інформаційному просторі. Наприклад, під час аналізу карт або глобальних проблем, таких як кліматичні зміни, учні можуть зустрічати суперечливі дані або маніпулятивну інформацію. У таких випадках їм необхідно застосовувати критичне мислення для виявлення можливих маніпуляцій або дезінформації. Цей процес розвиває здатність учнів не лише сприймати інформацію, але й оцінювати її на достовірність, враховуючи джерело, методи збору даних і можливі упередження.

Окрім того, уроки географії часто зосереджуються на глобальних питаннях, таких як політичні конфлікти, економічні тенденції та екологічні проблеми, що надає учням можливість розуміти, як і чому виникають фейки та дезінформація. Вивчаючи міжнародні відносини чи природні ресурси, учні аналізують, як різні інтереси та політики можуть впливати на інтерпретацію фактів і появу спотвореної інформації. Такий підхід формує у них стійкість до маніпуляцій і допомагає розпізнавати фейкові новини, навіть якщо вони виглядають переконливо.

Загалом, уроки географії сприяють розвитку критичного мислення та медіаграмотності, що є ключовими для розпізнавання фейків. Учні

вчатися не лише аналізувати інформацію, а й перевіряти її достовірність, розуміти мотиви її поширення та виявляти ознаки маніпуляції. Це робить географію важливим інструментом у боротьбі з дезінформацією та фейками у сучасному інформаційному просторі [37, С. 20-29].

Вплив уроків географії на здатність учнів розпізнавати фейки полягає в кількох ключових аспектах:

1. Аналіз інформації з різних джерел: Географія вимагає роботи з картами, діаграмами, статистичними даними та іншими джерелами, що розвиває у учнів навички перевірки інформації. Це допомагає учням розпізнавати неправдиві дані та фейкові новини.

2. Розуміння глобальних процесів: Учні вивчають глобальні виклики, такі як зміни клімату, політичні конфлікти чи міграційні процеси. Це допомагає їм усвідомлювати, як можуть виникати фейки для маніпуляції суспільною думкою щодо цих тем.

3. Критичне мислення: Уроки географії формують у учнів навички критичного мислення, що дозволяє їм аналізувати та ставити під сумнів інформацію, зокрема ту, що виглядає сумнівно або суперечить відомим фактам.

4. Виявлення маніпуляцій: Географічні процеси часто висвітлюються у ЗМІ. Учні, знаючи географічні закономірності, можуть розпізнавати маніпуляції у викладі інформації, що допомагає їм уникати фейкових новин.

5. Застосування знань на практиці: Уроки географії часто використовують реальні приклади з життя, що сприяє розумінню, як наукові знання можуть бути використані для перевірки інформації. Це навчає учнів перевіряти фейкові дані через науковий підхід.

Нижче на рисунку 2.1 представлений опис впливу медіаграмотності на уроках географії.

Рисунок 2.1. Вплив медіаграмотності на уроках географії

Медіаграмотність на уроках географії є потужним інструментом протидії дезінформації, оскільки вона формує у учнів здатність критично сприймати, аналізувати та перевіряти інформацію. Уроки географії дають учням можливість працювати з великою кількістю джерел даних: картами, статистикою, звітами та новинами, що є основою для розвитку медіаграмотності. В процесі навчання учні вчаться оцінювати достовірність джерел, перевіряти їхню надійність та виявляти ознаки маніпуляцій, що особливо важливо в умовах інформаційної війни, коли поширюються неправдиві або спотворені факти.

Медіаграмотність на уроках географії також сприяє формуванню у учнів критичного мислення. Географія включає вивчення глобальних проблем, таких як зміни клімату, міжнародні конфлікти та природні катастрофи, що часто стають об'єктами дезінформації. Під час аналізу таких питань учні вчаться застосовувати критичний підхід, порівнювати інформацію з різних джерел і знаходити докази, що підтверджують чи

спростовують певні твердження. Це розвиває вміння розпізнавати фейкові новини та захищатися від маніпуляцій.

Ось дев'ять порад, які допоможуть виявити маніпуляції із соціологічними даними:

1. Перевірте замовника дослідження. Важливо з'ясувати, хто замовив дослідження — це може бути держава, політична партія, громадська організація чи приватна особа. Замовник може впливати на результати дослідження.

2. Оцінка виконавця. Дослідження повинні проводити кваліфіковані організації або фахівці. Рекомендується перевірити репутацію та досвід виконавця. Для цього можна звернутися до бази даних псевдосоціологів, наприклад, на сайті «Тексти.org.ua».

3. Визначте, хто опублікував результати. Це може бути замовник, дослідники або інші організації. Важливо розуміти, хто стоїть за публікацією, адже це може вплинути на об'єктивність результатів.

4. Аналізуйте візуалізацію даних. Графічні представлення повинні відображати реальні пропорції та не вводити в оману. Важливо звернути увагу на те, як дані візуалізуються.

5. Оцінка запитань. Запитання повинні бути зрозумілими і нейтральними. Вони не повинні сприяти упередженим відповідям або нав'язувати певну думку.

6. Розгляньте варіанти відповідей. Важливо, щоб варіанти відповідей на запитання були чіткими і не двозначними. Це допомагає уникнути маніпуляцій із даними.

7. Перевірте вибірку. Зверніть увагу на те, як сформована вибірка учасників дослідження. Вона повинна бути репрезентативною і відібраною за чітко визначеною процедурою.

8. Слідкуйте за контекстом дослідження. Розуміння того, в якому контексті проводилося дослідження, допоможе в оцінці його результатів.

9. Будьте обережні з заголовками і висновками. Часто заголовки можуть бути перебільшеними або неправильно інтерпретувати результати. Важливо аналізувати інформацію з критичної точки зору.

Ці рекомендації допоможуть вам стати більш обізнаним споживачем соціологічних даних та уникнути маніпуляцій [31, С. 12-13].

Тревел-шоу відіграють важливу роль у формуванні уявлень учнів про природу, економіку та населення певних територій, але їх використання вимагає підготовки з боку вчителів. На кафедрі фізичної географії та картографії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна був розроблений банк даних фрагментів тревел-шоу різного змісту та територіального охоплення. Також створено рекомендації для вчителів географії щодо їх використання в освітньому процесі, а також практичні інструкції для розвитку медіа-освіченості на творчому рівні [19, С. 18-23].

Одним з важливих аспектів медіаграмотності на уроках географії є акцент на навичках перевірки фактів. Учні вивчають, як працювати з реальними даними та картами, а також як перевіряти інформацію за допомогою наукових методів. Вони дізнаються, як критично підходити до новинних матеріалів і відрізняти науково обґрунтовану інформацію від спекуляцій. Це є важливим засобом протидії дезінформації, оскільки учні стають більш стійкими до неправдивих даних і розуміють необхідність перевірки фактів перед їх використанням або поширенням.

Також уроки географії допомагають учням розуміти соціальні та політичні контексти, у яких з'являються фейки. Аналізуючи новини про природні ресурси, зміни клімату або політичні події, учні вчаться бачити зв'язки між подіями та їхнім медіа-висвітленням. Це сприяє усвідомленню того, що інформація може бути спотвореною для досягнення певних політичних або економічних цілей, і дозволяє учням більш критично ставитися до інформаційного контенту.

Уроки географії є ідеальною платформою для розвитку критичного мислення в учнів, оскільки цей предмет вимагає роботи з великим обсягом різних типів інформації. Учні мають змогу аналізувати карти, графіки, статистичні дані, а також оцінювати новини про екологічні та соціальні проблеми у світі. Така багатогранність підходів сприяє розвитку вміння аналізувати джерела інформації, перевіряти їхню достовірність та виявляти можливі маніпуляції або упередженість. Важливість географії полягає в тому, що вона формує здатність учнів сприймати інформацію критично, не спираючись лише на одне джерело, а враховуючи різні точки зору та аспекти.

Географія розширює світогляд учнів, допомагаючи їм краще розуміти глобальні процеси та взаємозв'язки між ними. Наприклад, учні вчаться аналізувати вплив кліматичних змін на економіку, соціальні конфлікти або міграцію, що спонукає їх критично осмислювати причини та наслідки явищ. Це, в свою чергу, сприяє тому, що учні стають більш уважними до того, як інформація представляється в медіа, і як її можуть використовувати для маніпуляцій. Таким чином, географія відіграє важливу роль у формуванні навичок критичного мислення, необхідних для активної участі в сучасному інформаційному суспільстві.

Крім того, уроки географії допомагають розвивати в учнів навички критичного аналізу новин та медіаматеріалів, що стосуються глобальних подій, таких як зміна клімату або міграційні кризи. Це формує у школярів розуміння того, як важливо вміти перевіряти джерела інформації, оцінювати їх на предмет упередженості та маніпуляцій. Тому уроки географії не тільки забезпечують учнів знаннями про навколишній світ, а й сприяють розвитку навичок, що є ключовими для розпізнавання дезінформації у сучасному інформаційному просторі.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

3.1. Медіаграмотність на уроках географії: методи і підходи

Медіаграмотність в шкільному курсі географії є важливим інструментом, що може забезпечити розвиток критичного мислення та можливість орієнтуватися в сучасних інформаційних потоках, що є корисним не лише на уроках географії, але і в реальному житті. Урок саме географії є корисним для медіаграмотності, адже розглядає різні природні та соціальні явища, картографічні та статистичні матеріали, що допомагає учням аналізувати інформацію та робити висновки.

Медіасередовище останнім часом здійснило значний вплив на методику викладання географії і зробило актуальним звернення педагогів до проблем застосування активних й інтерактивних методів навчання.[22, с.1]

Приклад завдання: порівняти карти, що показують екологічну ситуацію в певному регіоні, створені різними організаціями або медіа. Учні мають проаналізувати, як інформація подається і чи є суттєві розбіжності у висновках. [36]

Аналіз новинних матеріалів або документальних фільмів, що стосуються географічних проблем, є ще одним важливим методом розвитку медіаграмотності. Вчитель може запропонувати учням переглянути певний медіа-контент і провести його критичний аналіз. Зокрема, варто звернути увагу на подачу фактів, наявність стереотипів або упереджень, виявлення маніпулятивних технік. [36]

Приклад завдання: перегляд документального фільму про міграційні процеси або стихійні лиха. Після перегляду учні повинні відповісти на питання: які факти є об'єктивними, а які —

маніпулятивними? Які емоції викликає подача матеріалу, і чи є це частиною маніпуляції? [36]

Ділові рольові ігри є цікавим методом, який дозволяє учням опинитися «в ролі» журналістів, науковців або представників медіа, які висвітлюють певну географічну проблему. Це сприяє розвитку навичок аналізу та синтезу інформації, а також розумінню медіапроцесів. Учні мають підготувати репортаж або статтю на певну тему, використовуючи різні джерела інформації, при цьому вони повинні дотримуватись принципів медіаграмотності — перевіряти факти, уникати маніпуляцій. [36]

Інтерактивне навчання сприяє розвитку в учнів навичок спілкування, критичного мислення та прийняття обґрунтованих рішень. Дослідження свідчать, що цей підхід забезпечує міцне засвоєння матеріалу, впливаючи не лише на свідомість учнів, а й на їх емоційний стан та волю. Статистика показує, що пасивні методи навчання, такі як лекції і читання, забезпечують лише 5-10% ефективності, тоді як інтерактивні методи, як-от дискусії та практичні заняття, можуть досягати 50-90% успішності. Це підкреслює необхідність використання різноманітних інтерактивних форм навчання на уроках географії.

Запам'ятати великий обсяг матеріалу важко, і цього можуть досягти лише комп'ютери. Учні повинні володіти навичками пошуку інформації, розуміння основних концепцій та їх застосування в реальному житті. Тому в профільних класах географії часто використовуються інтерактивні методи. (Яковлєва)

Інтерактивне навчання також сприяє співпраці між вчителем та учнями, а також між самими учнями. За декілька уроків така форма навчання змінює атмосферу в класі, покращуючи ставлення учнів до вчителя і самих себе. Це, в свою чергу, сприяє взаєморозумінню та розвиває пізнавальну активність учнів. [40]

Таким чином, інтерактивні форми навчання створюють в класі атмосферу співробітництва, порозуміння та доброзичливості, що підтримує особистісно орієнтоване навчання [40, С. 24-26].

Нижче представлена таблиця 3.1, яка описує методи впровадження медіаграмотності на уроках географії.

Таблиця 3.1

Методи впровадження медіаграмотності на уроках географії

Метод	Опис	Приклад застосування на уроках географії
Аналіз джерел інформації	Навчання учнів критично аналізувати джерела інформації для виявлення надійності, достовірності та упередженості.	Учні аналізують різні медіа, які висвітлюють екологічні катастрофи або природні явища, для визначення достовірних фактів.
Дебати	Учні дискутують з приводу спірних питань, використовуючи аргументи, підкріплені фактами з надійних джерел.	Обговорення впливу кліматичних змін: як різні джерела подають причини та наслідки кліматичних катастроф.
Фактчекінг	Перевірка фактів і цифр у джерелах інформації для виявлення неправдивих або маніпулятивних даних.	Учні перевіряють статистичні дані щодо чисельності населення або ресурсів у країнах, представлені в різних джерелах.
Проектна робота	Виконання проектів, які вимагають збору, аналізу та синтезу інформації з різних джерел, перевірки її на достовірність.	Проект на тему глобального потепління, де учні досліджують різні джерела і складають звіт, який оцінює їхню надійність.
Використання цифрових інструментів	Застосування онлайн-ресурсів та платформ для збору, аналізу і порівняння інформації, а також для навчання медіаграмотності.	Учні працюють з картами, онлайн-енциклопедіями або новинами, вивчаючи вплив дезінформації на розуміння географічних подій.

Використання медіаграмотності на уроках географії допомагає учням не лише опанувати навчальну програму, а й розвивати критичне мислення та навички аналізу інформації. Це сприяє підвищенню їхньої здатності протидіяти дезінформації та фейкам, що є важливим у сучасному інформаційному просторі, особливо в умовах постійного впливу медіа та інформаційних війн [37, С. 14-16].

Приклад дебатів на уроці географії як метод впровадження медіаграмотності представлена в додатку Б.

Медіаграмотність на уроках географії є важливим компонентом сучасної освіти, що дозволяє учням критично сприймати інформацію та вміти відрізняти факти від маніпуляцій і дезінформації. Основним підходом є інтеграція медіаграмотності у кожен етап навчального процесу – від постановки запитань і аналізу джерел до критичної оцінки отриманих даних. Під час вивчення географічних тем, таких як зміни клімату, міграційні процеси чи природні ресурси, вчитель повинен пропонувати учням працювати з різними типами медіа-джерел, аналізуючи, наскільки вони достовірні і чи присутні в них маніпулятивні елементи.

Другий підхід передбачає розвиток навичок критичного мислення через дебати, обговорення та роботу з фейками і маніпуляціями. Це дозволяє учням розширити свої горизонти розуміння глобальних проблем і вчить їх критично ставитися до медійного контенту, особливо коли йдеться про теми, що часто спотворюються у ЗМІ. Наприклад, вивчаючи питання зміни клімату, учні можуть порівнювати різні статті та репортажі, щоб побачити різницю між науково обґрунтованими фактами та хибними інтерпретаціями. У процесі цього учні навчаються розпізнавати маніпулятивні техніки, такі як використання емоцій або перебільшень.

Третій підхід включає використання практичних завдань, що дозволяють учням самостійно збирати та аналізувати інформацію з різних джерел. Це можуть бути індивідуальні або групові проекти, де учні досліджують реальні проблеми свого регіону або світу. При цьому важливо, щоб вони працювали з різними видами медіа: від новинних сайтів до наукових досліджень, виявляючи, як подаються факти в різних джерелах і як це впливає на формування громадської думки. Наприклад,

вони можуть аналізувати, як різні джерела висвітлюють екологічні катастрофи чи проблему забруднення води.

Четвертий підхід акцентує увагу на розумінні інформаційного контексту та соціальних медіа. Учні повинні вміти аналізувати не лише традиційні медіа, а й контент у соціальних мережах, що часто є головним джерелом інформації для сучасної молоді. На уроках географії можна використовувати реальні приклади із соцмереж для розгляду питань дезінформації, фейкових новин та маніпулятивних повідомлень. Таким чином, учні вчаться розпізнавати фейки в повсякденному житті та приймати обґрунтовані рішення щодо достовірності інформації.

П'ятий підхід стосується безпосередньої інтеграції цифрових технологій у процес навчання. Використання різних онлайн-інструментів для перевірки фактів та аналізу джерел інформації дозволяє учням отримати практичні навички медіаграмотності. Наприклад, можна навчити їх користуватися платформами для перевірки фейків, що допоможе швидко ідентифікувати неправдиву інформацію під час вивчення певних географічних тем. Цей підхід не лише розвиває критичне мислення, але й формує стійкий інтерес до медіа та їхнього впливу на суспільство [16, С. 64-65].

Усі ці підходи спрямовані на розвиток у учнів здатності критично аналізувати інформацію, що є ключовою навичкою в умовах сучасного медійного простору.

3.2. Використання реальних прикладів фейків і дезінформації у навчальному процесі

Використання реальних прикладів фейків і дезінформації в навчальному процесі є ефективним інструментом для розвитку критичного мислення учнів. Реальні кейси дозволяють учням бачити, як

маніпуляції працюють у медійному просторі, і сприяють кращому розумінню того, як відрізнити достовірну інформацію від фейкової. На уроках географії, наприклад, учням можна показувати приклади дезінформації про зміну клімату або природні катастрофи, які поширюються в соціальних мережах або на сумнівних сайтах. Після цього проводяться обговорення про те, які елементи у таких матеріалах викликають сумніви, що вказує на їх маніпулятивний характер, і якими інструментами можна скористатися для перевірки достовірності інформації.

Ще одним ефективним методом є порівняння правдивих новин із фейковими. Учні можуть отримати завдання знайти приклади як достовірної, так і недостовірної інформації на одну й ту саму тему, після чого вони разом з учителем аналізують відмінності у стилі викладення, використанні цифр та фактів, джерелах інформації. Наприклад, тема природних ресурсів і їх використання у світі може бути чудовим матеріалом для аналізу фейків, особливо стосовно тверджень про виснаження або забруднення ресурсів.

Робота з реальними прикладами фейків і дезінформації також дозволяє учням зрозуміти ширший контекст інформаційної війни та маніпуляцій у сучасному світі. Вони бачать, як дезінформація може впливати на суспільну думку, політичні рішення та соціальні процеси. Наприклад, обговорення інформаційних атак у контексті війни може допомогти учням зрозуміти, як медіа можуть бути використані як зброя для впливу на громадські настрої та спотворення реальності. Таким чином, використання реальних прикладів фейків та дезінформації в навчальному процесі формує не лише медіаграмотність, але й активну громадянську позицію.

Приклад використання фейків і дезінформації у навчальному процесі представлений в додатку В.

Медіаграмотність на уроках географії є важливим інструментом для розвитку критичного мислення учнів. Впровадження медіаграмотності в освітній процес дозволяє використовувати різні методи навчання, такі як аналіз карт, дослідження соціальних і природних явищ через медіаресурси, роботу з фактами і новинами, що стосуються географічних питань. Важливим підходом є розгляд інформації з різних джерел, що дозволяє учням критично оцінювати її достовірність, виявляти маніпуляції та фейки. Це сприяє не лише покращенню знань з географії, але й формуванню навичок, які допомагають орієнтуватися в сучасному інформаційному середовищі.

Результати дослідження показали, що було проаналізовано фейки з точки зору інформаційно-комунікаційних технологій впливу. Визначено основні компоненти технології фейків, включаючи суб'єкт (той, хто ініціює або замовляє фейк), повідомлення (суть і тип фейку), засіб поширення (канал, через який фейк розповсюджується), об'єкт (на кого спрямований фейк) та ефект (результат дії фейку). [23]

Також з'ясовано, що в українському суспільстві через велику кількість дезінформації відбувається активна боротьба з фейками на різних рівнях: державному, організаційному та особистісному (медіакультура). Виявлено, що знання про фейки та способи протидії дезінформації серед учнівської молоді залишаються недостатньо дослідженими.

В рамках розвідувального соціологічного дослідження, проведеного серед учнів у Львові, результати свідчать про те, що учнівська молодь вміє виявляти фейки серед великої кількості інформації в інтернеті. Більшість опитаних займається перевіркою інформації і відчуває відповідальність за контент, який вони поширюють. Однак дослідження також показало, що молодь легко піддається клікбейту і має недостатню обізнаність щодо авторитетних фактчекінгових ресурсів [23 , С. 147-155].

У статті аналізується еволюція методів виявлення фейків та пропаганди, зосереджуючи увагу на історичних підходах і їх адаптації до сучасного медіапейзажу. Однією з ключових тем є обробка природної мови (NLP), яка дозволяє виявляти невідповідності у текстах через аналіз лінгвістичних шаблонів. Обговорюються переваги NLP, зокрема її здатність до масштабування та аналізу в реальному часі, а також її обмеження, пов'язані з контекстною неоднозначністю. [8]

Також розглядається мультимодальний аналіз, який інтегрує текстові та візуальні елементи, що підвищує точність та глибину розуміння контенту, хоча й супроводжується складнощами аналізу. Машинне навчання виступає як потужний інструмент для розпізнавання образів і адаптації, знову ж таки з перевагами масштабованості та викликами, такими як упередження в навчальних даних.

Крім того, стаття включає аналіз пропаганди на основі емоційного забарвлення, який допомагає відрізнити пропаганду від нейтрального контенту. Рекомендації щодо подальших досліджень наголошують на важливості прозорості моделей і боротьби з упередженнями. В умовах постійного розвитку цифрового середовища ці інновації відкривають нові можливості для виявлення та протидії фейкам і пропаганді [8, С. 65-67].

Розробка спеціальних завдань для медіаграмотності на уроках географії може включати дебати, роботу з інформаційними джерелами, аналіз медіаресурсів та оцінку достовірності даних, представлених у них. Учні можуть досліджувати, як медіа висвітлюють екологічні проблеми, зміни клімату, або навіть аналізувати конфлікти щодо територій. Такий підхід дає можливість побачити, як маніпуляція фактами та фейкові новини можуть впливати на громадську думку та політику в різних країнах, що робить уроки географії потужним інструментом для виховання свідомих медіаспоживачів.

Використання реальних прикладів фейків та дезінформації у навчальному процесі допомагає учням побачити, як спотворена або

неправдива інформація може впливати на сприйняття реальності. Показ реальних ситуацій, у яких поширювалися фейкові новини про природні катастрофи, зміни клімату або міжнародні конфлікти, дозволяє учням практично застосувати свої навички медіаграмотності. Важливо не лише показати учням фейкові приклади, але й навчити їх інструментам перевірки інформації, зокрема через роботу з фактчекінговими ресурсами та аналізом достовірних джерел.

Залучення учнів до аналізу реальних прикладів фейків допомагає їм зрозуміти механізми створення і поширення дезінформації, а також її можливі наслідки на суспільство. Це сприяє розвитку їхньої здатності розрізняти правдиву інформацію від маніпуляцій, що є особливо важливим у сучасному медійному середовищі, де інформаційні війни стають інструментом впливу на громадську думку та політику. Учні, які здатні вчасно виявити та проаналізувати дезінформацію, стають більш обізнаними та відповідальними медіаспоживачами.

ВИСНОВКИ

Медіаграмотність є необхідною навичкою в умовах стрімкого зростання інформаційних потоків. Вона допомагає розуміти механізми поширення дезінформації та фейків, які часто виникають через відсутність критичного мислення, що створює серйозні ризики для суспільства. Наслідки дезінформації можуть бути руйнівними, сприяючи загальній дезорієнтації, формуванню хибних переконань та підриву довіри до офіційних джерел.

Війна значно підсилює важливість медіа як інструмента інформаційної боротьби, де дезінформація та пропаганда стають ефективними методами впливу на суспільну думку. Інформаційна війна вимагає від громадян особливої обачності та вміння критично аналізувати отриману інформацію, адже маніпуляція фактами під час війни може підривати моральний дух суспільства та спотворювати реальність.

Освіта має вирішальну роль у формуванні критичного мислення та медіаграмотності. Через навчання аналізу інформації, перевірку фактів та вивчення медійних маніпуляцій учні здобувають навички, необхідні для усвідомленого споживання інформації, що є основою стійкого та захищеного суспільства.

Географія як предмет надає унікальні можливості для розвитку критичного мислення. Вона дозволяє аналізувати різні аспекти суспільного життя, екологічні проблеми, міжнародні конфлікти через глобальні контексти. Це сприяє формуванню в учнів здатності мислити стратегічно, оцінювати ризики та ухвалювати обґрунтовані рішення.

Уроки географії мають потенціал навчати учнів розпізнавати фейки через аналіз геополітичної інформації, екологічних проблем та інших глобальних питань. Застосування реальних прикладів маніпуляцій допомагає учням розвивати навички критичного аналізу та розуміння, як фейкові новини можуть впливати на сприйняття реальності.

Впровадження медіаграмотності в уроки географії через методи аналізу інформації, роботу з картами та дебати дозволяє учням розвивати навички розрізнення достовірної інформації від маніпуляцій. Це сприяє формуванню обізнаних і відповідальних громадян, здатних орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі.

Використання реальних прикладів фейків під час уроків дає змогу учням не тільки вивчати механізми дезінформації, але й активно застосовувати набуті навички для її розпізнавання. Це підвищує їхню впевненість у роботі з медійними матеріалами та сприяє усвідомленому сприйняттю інформації.

Формування медіаграмотності та критичного мислення є ключовими викликами сучасної освіти. Інформаційне перевантаження та активне поширення фейкових новин вимагають системного підходу до навчання учнів розпізнавати дезінформацію та критично аналізувати інформацію з різних джерел. Уроки географії, завдяки своїй природі, пропонують чудові можливості для інтеграції медіаграмотності, дозволяючи учням застосовувати аналітичні навички на практиці.

Освіта у галузі медіаграмотності повинна бути спрямована на підготовку свідомих медіаспоживачів, здатних адекватно оцінювати інформацію та робити власні висновки. Цей процес важливий не лише для захисту від дезінформації, але й для зміцнення демократичних цінностей та формування активної громадянської позиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бурназова К. М. Фейки у сучасній громадській думці. Маріуполь. 2021. 84 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3210/1/%D0%91%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0.pdf>
2. Вашкевич В. М. Роль цифрової культури у формуванні медіаграмотності майбутніх педагогів. Цифрова культура: медіаграмотність, соціальна відповідальність, права людини: матеріали доповідей та виступів учасників міжнародної-науково практичної конференції, м. Київ, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 27-28 березня 2023 року. – К.: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. – с. 5-7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39609/Vashkevych%20V.pdf>
3. Вальчук А. Р. Реалізація наскрізних змістових ліній на уроках географії в умовах нової української школи. Полтава. 2019. С. 36-38. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/PP-2019.pdf#page=37>
4. Галіпчак В. Д. Трансформація інформаційного простору України під впливом російської агресії: зміни та виклики / В. Д. Галіпчак // Політикус : наук. журнал. – 2023. – № 4. – С. 26-30.

5. Гарматій О. Критичне мислення як ключова компетенція медіаграмотності. Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту». – Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. – 494 с [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/341105692_Kritичne_mislenna_ak_klucova_kompetencia_mediagramotnosti
6. Гришин М. Маніпулювання інформацією: теоретичні аспекти наукового дискурсу. Київ. 2023. № 2(16). С. 18-24. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/273>
7. Голуб О. П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник / Інститут масової інформації Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. 184 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://imi.org.ua/wpcontent/uploads/2017/06/Mediakompas.pdf>.
8. Данилик В. Методи ідентифікації дезінформації, фейків та пропаганди в засобах масової інформації на основі машинного навчання. Львів. 2022. С. 65-67. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.csecurity.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/650>
9. Данильян О. Г., Дзьобань О. Інформаційна війна у медіапросторі сучасного суспільства. 2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.54.265589>

10. Дубов Д. В. та ін. Фейки, пропаганда, дезінформація та виборчий процес: як нам захистити демократичні практики? / за заг. ред. Дубова Д.В. – К.: ТОВ «Видавництво Сталь», 2019. – 254 с.

11. Дунаєва Л. М. Дезінформаційні виклики під час російсько-української війни: політологічний аналіз / Лариса Миколаївна Дунаєва // Політикус : наук. журнал. – 2022. – № 5. – С. 73–78

12. Іванов В. Ф. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За науковою редакцією В. В. Різуна. — Київ: Центр вільної преси, 2012. — 352 с.

13. Іванов В. Ф. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд / Іванов В., Волошенюк О., Кульчинська Л., Іванова Т., Мірошниченко Ю. – 2-ге вид., стер. – К.: АУП, ЦВП, 2012. – 3 с

14. Йолкіна А. Г. Інформаційна війна як виклик сучасності. 2016. С. 183-186. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dduvs.edu.ua/wpcontent/uploads/files/Structure/science/publish/7.pdf#page=182>

15. Карасевич В. Т. Теоретичні засади феномену фейкових новин. Київ. С. 365-367. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=WOG9EAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA366&dq=%D0%A2%D0%95%D0%9E%D0%A0%D0%95%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%86+%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%98+%D0%94%D0%9E%D0%A1%D0%9B%D0%86%D0%94%D0%96%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF+%D0%9C%D0%95%D0%94%D>

[0%86%D0%90%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%9C%D0%9E%D0%A2%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86+%D0%86+%D0%94%D0%95%D0%97%D0%86%D0%9D%D0%A4%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A6%D0%86%D0%87&ots=0m2tY5BRHJ&sig=aB4LkSe3ej8KKFVhvapX_Atu4OA&redirect=y#v=onepage&q&f=false](https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0053037.pdf#page=65)

16. Коваль А. Т. Медіаграмотність як складова навчання географії. Херсон. 2024. С. 64-65. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0053037.pdf#page=65>
17. Король А. М. Інтерактивні методики розвитку критичного мислення та особливості їх застосування на уроках географії у 7 класі. Переяслав. С. 103-104. URL: <https://igu.org.ua/sites/default/files/igu-files/mono/%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%93%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%202023%20%281%29.pdf#page=102>
18. Кузьменко В. В. Медіаграмотність як форма протидії дезінформації РФ в умовах російсько-української війни. 2023. С. 6-8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.nau.edu.ua/handle/NAU/60339>

- 19.Куліш С. Уроки географії і мас-медіа: точки дотику в освіті (на прикладі тревел-шоу). Харків. 2023. № 38. С. 18-23. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/pbgok/article/view/23812>

20. Левицька А. І. Медійна війна та її вплив на суспільство: виклики для українських ЗМІ. 2021. С. 94-95. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8bbe6f69-8b86-4978-8826-59aa6f72bedc/content#page=94>

21. Маркітан // Модернізація освітнього процесу в сучасних закладах освіти : збірник наукових праць / редкол. О. Я. Чебикін та [ін.]; / Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського"; Нерубайський навчально-виховний комплекс "школа-гімназія" Нерубайсько сільської ради. – Одеса: Університет Ушинського, 2022. – С. 95-100.

- 22.Матусенко О.В. Формування медіаграмотності учнів на уроках географії за допомогою інтерактивних технологій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-mediagramotnosti-ucniv-na-urokah-geografii-za-dopomogou-interaktivnih-tehnologij-416921.html> (дата звернення: 20.09.2024).

- 23.Мишок Р. Р. Фейки в середовищі учнівської молоді (на прикладі м. Львова). Перспективи. Соціально-політичний журнал. 2022. № 1. С. 147–155. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- [illegible]

27. Подлущкий Д. А. Роль та значення критичного мислення в умовах мультимедійного простору С. 106-107 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://lib.ndu.edu.ua:8080/dspace/bitstream/123456789/3801/1/vision_uk_stud_tov_24_2021.pdf#page=107
(http://lib.ndu.edu.ua:8080/dspace/bitstream/123456789/3801/1/vision_uk_stud_tov_24_2021.pdf)
28. Попов В. Д. Використання технології критичного мислення у процесі навчання географії. Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції ГЕОГРАФІЯ ТА ТУРИЗМ (28 лютого – 1 березня 2023 р., м. Харків) с. 103-107
29. Разводова Т. Медіаграмотність як основна компетенція сучасного педагога | Портал Медіаосвіти і Медіаграмотності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://medialiteracy.org.ua/mediagramotnist-yak-osnovna-kompetentsiya-suchasnogo-pedagoga/> (дата звернення: 20.09.2024).
30. Рожило М. А., та ін. Критичне мислення як інструмент медіаграмотності з протидії фейкам і маніпуляціям. Луцьк. 2017. с. 4 – 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/20023/1/kryt_mysl.pdf

31. Санковська І. М. Медіаграмотність у царині кліматичної інформації. Інформаційне видання/ Ірина Санковська.

Електронне видання. Місто : Видавництво. 2023. — с. 13-14.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://ecoclubua.com/wp-content/uploads/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D1%83-%D1%86%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD%D1%96-%D0%BA%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.pdf>

32. Саховський О., Вamuш А. Формування медіаграмотності і

критичного мислення у навчальних предметах громадянської та історичної освітньої галузі НУШ. Чернівці. С. 266-268.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.soippo.edu.ua/images/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8_%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97/2024/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%

[D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_28_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D1%8F_2024%201%201.pdf#page=265](#)

33. Сорокін А. І. Медіаграмотність та критичне мислення: вимоги інформаційного суспільства. Запоріжжя. 2024. 49 с.
[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/19938>
34. Тягло О. Чи потрібне критичне мислення українській школі? Збірник статей П'ятої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». – Київ. : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2017. – С. 61 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://aup.com.ua/uploads/Zbirnik_konf_AUP_2017.pdf#page=43
35. Указ Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року “Про Стратегію інформаційної безпеки”» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Card>
(<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021>)(дата
(<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021>) звернення: 20.10.2024).
36. Уласенко В. В. Методи і підходи формування медіаграмотності в шкільному курсі географії. Електронний альманах «Магістерські студії ». Івано-Франківськ, 2024.

37. Філончук З. В. Медіаграмотність на заняттях з географії. Навчальне видання / Філончук Зоя. За редакцією Волошенюк О., Іванова В. — Київ: АУП, ЦВП, 2020. — с. 5, іл. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/3683/1/2020.pdf>
38. Черниш Р. Ф. Фейк як один із інструментів негативного впливу на національну безпеку України в умовах ведення гібридної війни. Часопис Київського університету права. 2019. с. 110
39. Шумицька Г. В. Основи медіаграмотності. Навчально-методичний посібник для студентів-соціологів. Ужгород, 2023. с. 34
40. Яковлева В. Інструктивно-методичні матеріали до лабораторних робіт обов'язкової освітньої компоненти методика навчання географії у профільній освіті. Житомир, 2023. С. 24-26. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/38107/1/bxuctbpbk.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Схема: Основні характеристики географії для розвитку критичного мислення

1. Аналіз просторових даних
Вивчення карт, схем, діаграм
Оцінка географічного розташування об'єктів
Розуміння зв'язків між територіями
2. Вивчення глобальних проблем
Кліматичні зміни
Вплив людської діяльності на довкілля
Аналіз міжнародних відносин через призму географії
3. Розвиток дослідницьких навичок
Використання географічних методів дослідження (спостереження, картографування, аналіз даних)
Інтерпретація статистичних і фактичних даних
4. Розуміння причинно-наслідкових зв'язків
Як географічне положення впливає на економіку, політику, культуру
Вплив природних ресурсів на розвиток регіонів
5. Оцінка та прогнозування
Аналіз можливих сценаріїв розвитку географічних процесів
Прогнозування наслідків певних природних або соціальних явищ
6. Інтеграція з іншими предметами
Поєднання знань з економіки, екології, соціальних наук
Використання міждисциплінарного підходу для розуміння глобальних процесів

7. Критичний аналіз джерел інформації

Оцінка достовірності географічних даних

Використання медіаграмотності для перевірки фактів і джерел

*Ця схема підкреслює важливість географії як предмета для розвитку критичного мислення, який не лише навчає учнів розуміти світові процеси, але й оцінювати інформацію з різних джерел, шукати причинно-наслідкові зв'язки та робити власні висновки на основі фактів.

Додаток Б**Тема дебатів «Причини та наслідки зміни клімату: факти та маніпуляції в медіа»**

Учні поділяються на дві групи: одна виступає за наукові факти, інша — за критичний аналіз популярних медіа-джерел, які можуть використовувати маніпуляції або спрощені уявлення про зміну клімату.

Питання дебатів:

1. Чи можна довіряти даним про зміну клімату, опублікованим у популярних ЗМІ?

Одна група аналізує інформацію в наукових журналах, а інша група шукає спотворення чи маніпуляції в масових медіа.

2. Які основні причини зміни клімату та як вони висвітлюються в різних джерелах?

Групи порівнюють наукові дані з тим, як ці причини пояснюються в новинах або популярних статтях.

3. Чи є різниця у висвітленні проблеми зміни клімату в різних країнах або регіонах?

Одна група досліджує медіа з різних країн (наприклад, з США, Китаю, ЄС), інша – оцінює, чи є спотворення або різниця в подачі матеріалу.

4. Як медіа висвітлюють наслідки зміни клімату для економіки та соціального життя?

Одна група аналізує реальні економічні наслідки на основі наукових досліджень, інша — перевіряє висвітлення цих наслідків у популярних медіа.

5. Як подаються екологічні катастрофи у контексті зміни клімату в різних медіа?

Учні порівнюють наукові факти про урагани, повені та інші катастрофи з тим, як їх трактують в медіа, включно з можливими перебільшеннями.

6. Які маніпулятивні техніки використовують у медіа, щоб заперечити зміну клімату?

Одна група наводить приклади наукових спростувань цих технік, інша — показує, як маніпуляції викривлюють реальність у медіапросторі.

7. Чи впливає спонсорвання медіа на подачу інформації про зміну клімату?

Дебатуються питання впливу корпорацій або політичних груп на зміст інформації в ЗМІ.

8. Як можна відрізнити наукову інформацію про зміну клімату від фейків або неперевірених даних?

Учні розробляють критерії для перевірки фактів і аналізують приклади з різних медіа.

9. Чи адекватно відображають популярні новини можливості адаптації до зміни клімату?

Одна група надає факти про реальні стратегії адаптації, інша — вивчає, як це висвітлюється в медіа.

10. Яким чином зміна клімату може бути використана як політичний інструмент у медіа?

Групи обговорюють, як політики використовують тему зміни клімату для просування своїх інтересів через медіа.

Додаток В**Приклад фейків про зміну клімату**

На уроці географії вивчається тема зміни клімату, зокрема питання глобального потепління. Учням показують два матеріали: один – науково обґрунтовану статтю від міжнародної організації з питань зміни клімату (наприклад, звіт ООН), а інший – статтю, яка поширювалася у соціальних мережах і містила фейкову інформацію про те, що глобальне потепління – це вигадка, і що зміни клімату не мають жодного відношення до діяльності людини.

Завдання для учнів:

1. Проаналізувати кожну статтю на предмет достовірності інформації.
2. Виділити, які аргументи наводяться в науковій статті, і на яких джерелах вона базується.
3. Порівняти зі статтею, яка заперечує зміну клімату, звертаючи увагу на риторичні прийоми, емоційні заклики та маніпуляції.
4. Обговорити з класом, як такі фейки можуть вплинути на суспільну думку та політику щодо екологічних проблем.
5. Пояснити, які перевірені джерела слід використовувати для пошуку правдивої інформації про зміну клімату.

*Результат: Цей приклад допомагає учням на практиці побачити різницю між достовірними фактами і маніпуляціями, дає навички перевірки інформації та розвиває критичне мислення. Учні вчаться не тільки виявляти фейкові новини, а й аналізувати, чому вони можуть бути створені та які можуть мати наслідки для громадськості.